

Андрій Чередник у фільмі «Я і Фелікс».

як скоро дізнається глядач) мовби віддається під неї своїм внутрішнім демонам, люстра, котра віддалено нагадує «той самий» настільний вентилятор з «Апокаліпсису»²... «Афган» – радянський В'єтнам, що так само травмував ціле покоління, а те, своєю чергою, травмує покоління наступні. Чи не тому юний Тимофій так ненавидить війну? І саме військовим, для якого війна теж не минула безслідно, постає він у фінальній сцені. Зіставлення воєнного і поствоєнного досвідів Фелікса й Тимофія могло б стати окремим цікавим моментом – але на це в історії ніби не вистачило дихання (та й, зрештою, вона не про це). Натомість склалося неприємне враження, ніби досвіди радянсько-афганської і російсько-української воєн тут зведені до спільного знаменника – що явно не могло входити в наміри режисерки: хто-хто, а подружжя Чех-Цілик чудово знає, за що точиться війна, і можуть це викласти і на папері, і на плівці. Але – не у цій стрічці...

Без недоліків, отже, не обійшлося. Ритм у фільмі нерівний, деякі сцени видаються затягнутими. Хоча сюжетна лінія досить чітка – дорослішання, перше кохання, Фелікс як лейтмотив – проте «зцементована» історія недостатньо, вона так і ризикує розпастися на фрагменти-епізоди. А головне: попри назву, попри яскравий образ Фелікса, – бракує відчуття того, наскільки ж він все-таки вплинув на формування Тимофія. Гри в шахи, розмови про жінок, розбирання автомата для цього не досить. Тож і запам'ятовується кінокартина не так історією складних доросло-дитячих стосунків, як атмосферою. Вона так і просить пригадати «свої» 90-ті, порівняти їх із 90-ми Артема Чеха й Ірини Цілик. Де в чому ці спогади перетинатимуться, де в чому різнитимуться, – та для покоління 30-40-річних дев'яності лишається часом, що водночас травмував і зростив. Нашим колективним Феліксом.

² Своїм обертанням і гудінням він нагадує героєві пропелер військового гвинтокрила.

Вкрадена весна: «Про сухі трави» Нурі Більге Джейлана

Юлій Швець

«About Dry Grasses»

Автори сценарію: Акин Аксу, Ебру Джейлан, Нурі Більге Джейлан
Режисер Нурі Більге Джейлан
Оператори: Джевахір Шахін, Кюрсат Юресін
В головних ролях: Деніз Джелілоглу, Мерве Діздар, Едже Багджі, Мусаб Екічі
Туреччина, Франція, Німеччина, Швеція, 2023.

Руїни, залишені давніми цивілізаціями, показують лише те, що в них бачить оповідач, а не те, чим вони були насправді, так само, як важкі години найхолодніших місяців майже повністю стирають наші спогади про кращі дні. Водночас, ніщо в світі не настільки жадливе й не настільки прекрасне, як здається, і в кожній «картині природи» можна знайти «свій пейзаж». У справедливості цих максим зайвий раз упевнюєшся, переглянувши стрічку живо-го класика світового кіно Нурі Більге Джейлана, де характерні для режисера досконалі поетичні зображення природи замінені не менш досконалими портретами людей. Безпафосна, сповнена розмов і моральних конфліктів тригодинна стрічка вражає своєю композиційною стрункістю та ясністю меседжів, які, в оповиті моральним неспокоєм часи, автор вирішив запропонувати глядачам. Інтрига забороненого кохання вчителя, вчительки й учениці в Богом забутій сільській школі в горах Анатолії стала хорошим приводом для іншої – всеохоплюючої красивої історії про (не)можливість особистісної свободи в тенетах кислотної моралі, яка, незалежно від географічних координат, втримується на плаву завдяки диким обрядам середньовіччя та вікторіанської епохи. Справжній майстер сучасного психологічного реалізму, послідовник Бергмана, Антоніоні, Брессона і Тарковського, – Джейлан у своєму епосі використовує довгі кінематографічні тіні та темні інтер'єри (основна дія відбувається взимку), але не для того, щоб підкреслити неможливість проникнення в таємниці характерів та тонкощі й хитросплетіння реальної людської природи. Темні тіні середньовіччя є метафорою такого ж нещирого нового світу, в якому змушені жити герої.

Режисер відкриває фільм загальним планом чоловіка, що висідає з фургона на краю засніженого поля, його постаць в темному пальті різко контрастує з білою землею і небом. Це Семет (Деніз Джелілоглу), вчитель малювання середньої школи, що повертається після зимових канікул у віддалену глушину, яку він не дуже любить, де проживав 4

Деніз Джелілоглу у фільмі «Про сухі трави». Режисер Нурі Більге Джейлан. Туреччина, Франція, Німеччина, Швеція, 2023.

Мерве Діздар у фільмі «Про сухі трави».

роки та має протриматися ще півроку, аби перевестись у вільний Стамбул, де він жив перед цим. Семет озирається й не бачить у цьому гірському краї, окрім глибокого снігу та вітру, нічого, що могло би припасти йому до душі. Водночас, жодної відстороненості чи образи не прочитати в його словах і на його вдумливому, привітному обличчі; в селі його поважають як поліцейські, так і партизани. До нього емоційно прив'язуються всі учні, незважаючи на те, що, всупереч дидактичним стереотипам, він надає перевагу найбільш розумним та життєрадісним учням у класі, а в емоційному пориві, розгніваний підлістю найкращої з них, здатен заявити, що всі вони нічого не доб'ються в своєму житті, окрім вирощування врожаю для споживання багатими. Знаючи цю сувору реальність, але формально виконуючи «обов'язки вчителя», він би міг лукавити, вселяючи вихованцям віру, що вони можуть перемогти обставини, змушуючи думати, що хоча б дехто з них отримає порцію натхнення, аби кинути виклик долі. Замість фальшивих фраз він відкрито говорить про двох учениць, котрі у бажанні привернути увагу збрехали про «особливі» стосунки з учителями, як про осіб, що заслуговують колективного осуду. Фабула фільму розвивається в архаїчному світі, де недобра жінки до чоловіка є нормою, а до дівчат завжди були особливі вимоги: вони мали бути скромними й не привертати до себе надто уваги. Але часи змінюються, й школярки, навіть у віддалених куточках країни, хочуть демонструвати, що бачать в учителі не просто поважного, а ще й цікавого чоловіка. «Так працює їхній розум», – лейтмотив щодо психології підлітків, які не несуть відповідальності за свої вчинки, трансформується в етичний універсум про аморальність «моралі» дорослих, котрі збиваються в зграї заради домінування над іншими.

Джейлан навіть не коментує моменти духовного зближення вчителя й учениці, її прив'язаність до нього, як надалі не коментуватиме приземлений «роман» вчительки із сусіднього села – лівою активісткою, колишньою військовою, яка втратила ногу під час терористичної атаки. Режисер просто йде далі, не звертаючи уваги на «небезпечні помилки», «ігнорування спокути», «вину» героя, не зосереджуючись на його «прорахунках», дозволя-

ючи недомовкам затримуватись у пам'яті, щоб роз'їдати уми «простих любителів подвійної моралі». Натомість, більшість екранного часу режисер віддає активній дівчій реакції інтелектуала на моральні виклики часу і фальш поведінки найближчих людей.

«Я не надто сильно люблю в житті абсолютно все», – стверджує він, коли під час вечері з Нурей (Мерве Діздар) та гострої дискусії на політичні теми повітря наповнюється неймовірною сексуальною напругою, і зрозуміло, що не ці слова прагне чути в цих обставинах жінка. «Ти хочеш, щоб я відповів чесно, чи щоб тобі сподобалось?» – цікавиться він, вислухавши наступне питання. Звісно, на розвиток певного роду стосунків потрібен час, але, з іншого боку, «деякі речі, якщо залишити їх на час... будуть просто марною тратою часу». Тому пара вступає у любовні стосунки, не тривожачись із приводу ідентичності поглядів. Коли ж після цього жінка пропонує тримати любовний зв'язок у секреті (в неї є певні наміри щодо іншого вчителя, співмешканця героя по квартирі), він виважено розповідає сусіду про «романтичну вечерю» з жінкою, котра через інвалідність у чоловічій уяві мала би бути святою – й певного роду моральним компасом фільму. Однак Нурей цим компасом не є, особливо коли в пориві необдуманого щирості розповідає, що, продовжуючи зв'язок з обома чоловіками, хотіла просто зрозуміти свою ціну після втрати ноги. Мерве Діздар за створення цього глибокого образу минулого року в Каннах отримала приз за найкращу жіночу роль. Режисер не спрощує драматургічну конструкцію на догоду домінуючим у культурі нарративам. Навпаки, моральним компасом фільму він робить саме «неприємного» чесного інтелектуала, ламаючи у фіналі «четверту стіну», коли він відкриває двері й... проходить через сцену, де знімається фільм. Надаючи прикінцеве слово Самету – в манері Гумберта з «Лоліти», де, звертаючись прямо в камеру, він висловлює тривогу за майбутнє людей, яких покидає наодинці з їхніми демонами, – Джейлан глузує над тими, хто ремствує щодо фінального незасудження режисером «помилково-зверхньої позиції» головного героя, й над поведінкою тих, хто сповідує думку, що «кожна правда часткова, оскільки забарвлена точкою зору оповідача».